

Nataša VIŠOČNIK

Priseljevanje na Japonskem: pomanjkanje delovne sile in družbene spremembe

Povzetek

Japonska je ena izmed držav, kjer se prebivalstvo stara najhitreje, napovedi za prihodnost pa kažejo podoben trend. Posledično se število prebivalstva zmanjšuje, hkrati pa narašča pomanjkanje delovne sile, kar prinaša številne probleme. Kljub temu, da se Japonska s pomanjkanjem delovne sile srečuje že nekaj desetletij, te težave še vedno rešuje precej neuspešno, tako politika kot družba se odprtemu dialogu o rešitvah izogibata v velikem loku. Zaradi nekajdesetletnega pomanjkanja delovne sile, številnih neuspešnih poskusov reševanja te problematike ter posledično vedno večjega pritiska delovnega trga se je bila japonska vlada leta 2018 prisiljena spopasti s težavo in zrahljati nepropustno priseljsko politiko. V prispevku tako spoznamo proces migracij na Japonskem, priseljsko politiko in vzroke zanjo ter poskuse vključevanja tujcev v japonsko družbo.

Ključne besede: priseljevanje, tuja delovna sila, ksenofobija, homogenost, multikulturalnost

Abstract – Immigration in Japan: The Labour Shortage and Changes in Japanese Society

Japan is one of the countries where the population is aging fast, and forecasts for the future show a similar trend. Consequently, the population is decreasing, while the labour shortage

is increasing, which brings many problems with it. Despite the fact that Japan has been facing a labour shortage for several decades, it has not been able to tackle this issue, with both politicians and society at large avoiding an open dialogue on solutions. Due to the lack of manpower in the last few decades, many unsuccessful attempts without any solution of the problem and consequently increasing pressure from labor market, the Japanese government was in 2018 forced to tackle the problem and loosen impervious immigration politics. In this article we examine about the migration process in Japan, its immigration policy and its causes, and the attempts to integrate foreigners in Japanese society.

Keywords: immigration, foreign workforce, xenophobia, homogeneity, multiculturalism

1 Japonska v procesu globalizacije

V luči fenomena globalizacije se obravnavajo številne teme, v zadnjem času pa so migracije najbolj priljubljeno raziskovalno področje akademikov. Svetovni voditelji na drugi strani razpravljajo o integraciji trgov in naraščajoči medsebojni odvisnosti držav, hkrati pa so preprosta mednarodna potovanja in komunikacije prispevale h »globalizaciji« vsakdanjega življenja. Migracije, kamor spadata izseljevanje in priseljevanje, igrajo glavno vlogo v procesu globalizacije na vseh družbenih področjih. Predvsem priseljevanje pa je pogosto osrednja tema intenzivnih domačih političnih razprav, medtem ko so osebne odločitve za migracijo tiste, ki dramatično spreminjajo življenja vseh vpletenih. Preseljevanje ljudi je več kot samo skupek številnih individualnih odločitev za migracijo; migracijski tokovi so manifestacija ekonomskih, družbenih in političnih realnosti globalizacije.

Migranti se pogosto soočajo z negotovanjem in nezaželenostjo v novem okolju. Državljeni ciljne države se soočajo s strahovi pred spreminjanjem njihovega načina življenja in črpanja državnih virov za priseljene prišleke. Vprašanja jezika, etničnosti, nacionalnosti in kulture se pogosto izpostavljajo kot »dokazi«, da se prišleki ne bodo integrirali. Prisotnost »tujcev« v šolah, bolnišnicah in na ulicah povzroča strah pred družbenimi konflikti in nasiljem, zato ksenofobija pri ljudeh (strah pred tujci; glej Krivic 2004) sproža negativne reakcije do tujcev (antimigracijska čustva), pojavi pa se dihonomija »mi proti njim«. Hkrati je ustvarjanje strahov pred »drugimi« zelo učinkovit in nevaren način politične mobilizacije, ki so se ga in se ga vedno znova poslužujejo številni politiki.

Tudi Japonska se vse od preloma tisočletja ob vedno večjem številu priseljencev, staranju prebivalstva, pomanjkanju delovne sile in njenem uvažanju iz tujine sooča s podobnimi čustvi, ki so še močnejša spricho dejstva, da je v preteklosti dolgo prevladovalo mnenje o homogenosti japonskega naroda. Japonska, za katero je dolgo veljalo, da je homogena država, v kateri živijo

Japonci z japonsko kulturo, ki govorijo japonski jezik, se v zadnjih dveh, treh desetletjih sooča z vedno večjimi pritiski, tako zunanjimi kot notranjimi, po zavračanju te ideje. V ospredje prihajajo ideje o multikulturalnosti in sožitju z drugimi kulturami, kar se kaže v pestri ponudbi aktivnosti, ki jih japonska vlada izvaja z namenom vključevanja te drugačnosti v družbo (glej Visočnik 2016).

Prispevek tako predstavlja analizo priseljevanja in priseljske politike na Japonskem, ukvarja se z vzroki in posledicami takšne politike ter analizira družbene spremembe, ki spodbujajo migracije, in tiste spremembe, ki so posledica migracij. Metodološko se naslanja na zgodovinske raziskave o odnosu do tujcev na Japonskem, pregleda sociološko in antropološko literaturo o procesih priseljevanja ter analizira politične poglede na vprašanje rahljanja stroge priseljske politike, pri tem pa se posveča sedanjemu stanju priseljske politike.

2 Ideje o homogenosti japonskega naroda in »strah pred tujci«

Japonska je kot država z dolgo zgodovino »etničnega državljanstva« (Brody 2002) velika ovira za tujce, ki se iz različnih razlogov priseljujejo na Japonsko. Ideje, da na Japonskem živijo samo Japonci kot homogen narod, so že dolgo prisotne tako med samimi Japonci kot tudi med najrazličnejšimi japonskimi in tujimi raziskovalci. Zametke nacionalističnih idej na Japonskem najdemo v obdobju Tokugawa (1600–1868), ko so učenjaki nativistične šole Kokugaku (Domovinske študije) s preučevanjem zgodovinskih in mitoloških zapiskov ugotavljali, da je Japonska posebna država na čelu s cesarjem, čigar prednike najdemo med božanstvi, ki so ji nadvse naklonjena, s poudarkom na čistem (se pravi nekitajskem) japonskem bistvu. V tem obdobju so učenjaki šole Kokugaku, kot sta Motoori Norinaga in Hirata Atsutane, študije od takrat prevladujočih kitajskih, konfucijanskih in budističnih tekstov preusmerjali v preučevanje zgodnjih japonskih klasik, kot sta *Kojiki* (l. 712) in *Nihon Shoki* (l. 720), kjer so se že pojavljali miti o edinstvenosti ljudstva, živečega na otokih, o njegovi homogenosti, predvsem pa o neprekinjeni cesarski liniji, ki izvira neposredno iz božanstva. Te ideje so v predhodnih obdobjih v svojih zgodovinskih kronikah potrjevali že nekateri drugi misleci, a šele v obdobju Tokugawa so se izkristalizirale v nacionalistične ideje (glej tudi Oguma 2002).

Hkrati z enotno in združeno Japonsko se je začela pojavljati tudi ideja o hierarhični »očetovski državi«, temelječi na družini (*ie*), kjer je cesar oče in vlada svojim podanikom, otrokom – t. i. sistem *iemoto*. Predvsem pa mnogi trdijo, da je zaprtost države pred tujimi vplivi za več kot 200 let prispevala k

oblikovanju specifičnih praks in odnosov, ki so vodili k zavračanju in ločevanju od stvari, ki so jih prepoznali kot »tuje« ali »zunanje« (Nakano 1995, 64–65; glej tudi Brody 2002). Ideje, ki so se razširile v obdobju Tokugawa, temelječe na mitih, da je Japonska unikatna in homogena, so odgovorne za rojstvo močnega kulturnega nacionalizma in nacionalne identitete – »en jezik, ena rasa« (Brody 2002, 2) v poznejših obdobjih, kot je na primer ideja, da je Japonska homogena »naravna skupnost« (in različna od zahodnih »narodov, oblikovanih s sporazumom«) (McCormack 1996, 1–2), ki se je razvila na podlagi naravnih, geografskih značilnosti. To so potrjevali tudi številni tuji avtorji, med njimi Edwin O. Reischauer (v Lie 2001, 1), ki so Japonsko predstavljali »kot eno izmed najbolj enotnih in kulturno homogenih držav na svetu«. Sicer so nekateri vodilni misleci in tudi politiki v času odpiranja države, popuščenja pritiskom Zahoda in modernizacije (obdobje Meiji, 1868–1912), predvsem pa v obdobju imperializma (1868–1945), za utemeljevanje kolonizacije uporabili tudi idejo »večnacionalne države in naroda«, vendar je bil odnos do tujcev raznolik in dvoličen. Azijske sosedje, ki so jih kolonializirali, so imeli za neumne in omejene, saj so bile njihove države v primerjavi z Japonsko nerazvite in zaostale. Čeprav so številni učenjaki, kot sta bila Arai Hakuseki in Tō Teikan,¹ poskušali izpostaviti nekaj skupnih elementov predvsem s Korejo, da bi opravičili njeno priključitev, so kot glavni cilj videli asimilacijo Korejcev in pomoč pri modernizaciji države (Oguma 2002, 65). To je povzročilo prvi večji val priseljevanja, sicer prisilni, tujih delavcev na Japonsko, pri čemer so nekateri na Japonskem ostali tudi po koncu druge svetovne vojne, ko so se imeli možnost vrniti v domovino.

Medtem pa so bili tujci z Zahoda bolj spoštovani, saj so bili bolj modernizirani in močnejši na področju vojske, gospodarstva, znanosti in tehnologije. Čeprav so zahodne družbe razvijale tudi ideje o demokraciji in človekovih pravicah, je Japonska te koncepte v obdobju imperializma popolnoma spregledala, in to kljub temu, da so se tudi na Japonskem pojavljala najrazličnejša gibanja za pravice nepriviligiranih skupin. Kasneje, ko so se odnosi med zahodnimi imperialnimi silami in Japonsko poslabšali, se je spremenil tudi odnos do ljudi iz Amerike in Velike Britanije, ki so začeli predstavljati grožnjo japonski etnični in kulturni homogenosti (Nakano 1995, 66). Po vojni se je ponovno razmahnila ideja o homogenosti, ki se je vsakršnim kritikam spretno izogibala vse do prehoda v novo tisočletje (Amino 1995; Hankins 2012). Oguma (2002) celo pravi, da se je kljub temu, da ima ideja o homogenosti

1 *Nissen dosoron* - 日鮮同祖論, 일선동조론 (*ilsandong churon*) – ideja, da imajo Japonci in Korejci skupne prednike, celo veja cesarske družine naj bi prihajala iz Koreje, čemur so nasprotovali predvsem nativisti. Motoori Norinaga je Tōjevo hipotezo zavrnil kot »besede norca« (Oguma 2002, 65).

dolgo zgodovino, prava institucionalizacija japonske etnične homogenosti začela po drugi svetovni vojni, ko so Japonci začeli po porazu obnavljati državo in narod. Po okupaciji so spreminjajoče se politične in gospodarske okoliščine oblikovale temelje za pojav »nacionalne identitete« (minzoku ishiki), kjer je »etnična homogenost«² (tan'itsu minzoku) postala glavni cilj tako politične levice kot desnice (glej tudi Hankins 2012, 2).

Šele v 90. letih, v času gospodarskega ohlajanja, so začeli govoriti o internacionalizaciji in vključevanju v globalno ekonomijo. Hkrati s sprejemanjem zunanjega sveta pa so pozabili na notranje tujce, ki so živeli na Japonskem, med drugimi na Korejce in Kitajce kot največji manjšini, pa tudi na Ainuje in Okinawce, ki so si jih priključili še v času nastajanja nove japonske države. Ko je Južna Koreja postala ena izmed novoindustrializiranih držav, so tudi rezidenčni Korejci (*zainichi Koreans*) postali ponosni na svojo etničnost. Začeli so protestirati proti temu, kako je japonska vlada ravnala z njimi (več v Višochnik 2016). To je vključevalo registracijo tujcev, vključno s prstnimi odtisi. Leta 1984 je južnokorejski predsednik obiskal Japonsko in se srečal tudi s cesarjem; takrat so protesti proti japonski vladi postali bolj intenzivni, Korejci so zahtevali predvsem ustrežnejše ravnanje, čeprav je premier Nakasone Yasuhiro³ v svojem govoru tudi takrat poudaril, da na Japonskem ni manjšin. Tem protestom so se pridružile tudi druge etnične skupine na Japonskem, predvsem Ainuji, ki so se soočali s podobnimi težavami.

Kot posledica takšne politike, se v teh obdobjih veliko Japoncev v vsakdanjem življenju ni zavedalo, da med njimi živijo narodi, ki se od njih razlikujejo po kulturi, jeziku ali religiji. Amino (1990, 23–27) pravi, da je bila ta homogenost ena stran zaprtosti države, ki Japoncem preprečuje, da bi se začeli zavedati problema pravic drugih etničnih skupin in ignoriranja manjšinskih skupin. Neobčutljivost do drugih etničnih skupin se vidi v odnosu do tujcev in v institucijah, ki se ukvarjajo z njimi, ideji o homogenosti in zaprtosti države namreč pritiskata na skupine, kot so Ainuji, Korejci in Okinawci. Posledica konvencionalnega razumevanja japonske kulture vse od druge svetovne vojne

2 Velik poudarek na krvi in dedovanju kot glavnih lastnosti japonskega naroda je skoraj onemogočil, da bi tujci postali Japonci (Nagano 1995, 66; glej tudi Brody 2002).

3 Yasuhiro Nakasone je bil japonski premier med letoma 1982 in 1987. Imel je zelo nacionalistični pristop in je pri Japoncih spodbujal etnični ponos. Bil je privrženec »teorije o Japoncih« (*nihonjinron*), ki trdi, da so Japonci poseben narod. Pod vplivom nacionalističnega filozofa Tetsura Watsujija je govoril o »monsunski kulturi« Japoncev in posledično japonske sočutnosti, ki jo je treba širiti v tujino. Obiskal je svetišče Yasukuni, ki je poleg padlim med drugo svetovno vojno posvečeno tudi odgovornim za zločine pred in med njo, zaradi česar so obiski politikov svetišča kamen spotike v odnosih s Kitajsko in Korejo (Višochnik 2014).

naprej pa je pojav »diskurza o japonskosti (*nihonjinron*)«.⁴ *Nihonjinron* tako poudarja edinstvenost japonske kulture in ljudi ter zagovarja njihovo unikatnost. Diskurz s številnimi populističnimi deli obsega širok spekter: biološka podoba Japoncev, prazgodovinski kulturni razvoj, nacionalni jezik, literarne in estetske kvalitete, medčloveški odnosi, družbena organizacija, filozofija in osebni značaj Japoncev. V nekaterih formulacijah se te značilnosti med seboj povezujejo; koncepti japonska država, Japonci in japonska kultura naj bi izomorfno sovpadali (Befu 2009, 26). *Nihonjinron* tako ne upošteva etnične, kulturne in družbene heterogenosti Japonske, zanika stike z drugimi državami in zunanji vpliv na razvoj japonske kulture ter zagovarja njen esencializem.

V zadnjih desetletjih se zaradi pomanjkanja delovne sile v primarnem (kmetijstvo, ribištvo, gozdarstvo) in sekundarnem (industrija, rudarstvo, gradbeništvo) sektorju, ki na Japonskem spadata med dela »3-K« ali *kitsui*, *kiken* in *kitanai*, kar pomeni težko, nevarno in umazano, povečuje število tujih delavcev (tako legalnih kot ilegalnih). A japonska vlada v njih prepozna samo racionalno-ekonomski vidik, drugim človeškim dejavnikom, kot je sobivanje, pa ne posveča veliko pozornosti. Številni zakoni so za daljši čas odvzemali pravice za bivanje ali delo; še leta 1990 je bil sprejet Zakon o priseljencih in beguncih, ki zavrača nekvalificirane delavce, ki si niso uredili viz. Uperjen je bil proti približno 100.000 do 200.000 ilegalnim delavcem do leta 1993 (Nakano 1995, 68; tudi Kingston 2013, 137). Kljub temu je japonska vlada začela razmišljati tudi o ukrepih, s katerimi poskuša Japonska privabiti tuje delavce, saj nizka rodnost in staranje prebivalstva zahtevata spremembe migracijske politike. Tako se je japonska vlada začela ukvarjati z vprašanji migracij na Japonskem, čeprav je premier Shinzo Abe po ponovni izvolitvi leta 2018 potrdil, da bo ohranil izredno selektivno politiko izbiranja tujih delavcev. Ta izjava je požela veliko kritik, vse od skrbi za gospodarstvo zaradi staranja prebivalstva do humanitarnih pozivov po sprostitev azilne politike (Rochel 2018, 164).

3 Študije priseljavanja in japonska priseljenska politika

Mednarodne migracije zajemajo različne oblike gibanja ljudi, tako legalnih kot nelegalnih, prikritih in pogodbenih delavcev, programe za »gostujoče

4 *Nihonjinron* Burgess (2010) v širšem smislu definira kot razpravo o nacionalni identiteti, katere zametke najdemo že v obdobju Tokugawa, predvsem pa po obdobju Meiji v času oblikovanja nacionalne države. V ožjem smislu pa je to povojni konstrukt, ki pri Japoncih spodbuja potrebo po izražanju identitete in občutkih ponosa, saj sta bili izguba imperija in okupacija zanje grenka izkušnja. V letih 1948–1978 je bilo napisanih kar okrog 700 knjig s področij sociologije, lingvistike, psihologije, biologije, kemije in fizike, ki so se osredotočale na japonsko nacionalno in kulturno identiteto.

delavce« ter mreže migrantov, ki povezujejo ljudi preko meja. Študije migracij se tako ukvarjajo z raznovrstnimi temami, kot so načini izhoda iz države, spremem v novi državi in vključevanje v družbo, kar je povezano z različnimi ljudmi v raznolikih političnih, ekonomskih, družbenih in kulturnih kontekstih. Migracije niso samo demografsko gibanje ljudi, temveč omogočajo tudi prenos ideologij, identitet, političnih in kulturnih praks ter ekonomskih virov. Vplivajo tako na ljudi, ki so ostali doma, kot tudi na ljudi, ki potujejo, in ljudi, ki živijo v državi, v katero se priselijo (Gold in Nawyn 2013, 1). Velik del migrantov je ravno t. i. »ekonomskih migrantov« ali »delavskih migrantov«. Ta fenomen velikokrat označimo kot nov vzorec, ki so ga povzročili pojav multinacionalnih in transnacionalnih korporacij, hitra globalna komunikacija in cenejše mednarodno potovanje, v resnici pa ima dolgo in raznoliko zgodovino. Dojemamo ga kot nekaj koristnega, a tudi kot grožnjo gospodarstvu in avtonomiji nacionalne države (Brody 2002, 30).

V okviru raziskav mednarodnih migracij so vzroki in posledice že dolgo v ospredju zanimanja številnih družboslovcev, zgodovinarjev, pravnikov, političnih aktivistov in družbenih reformatorjev. Ravno zato obstajajo številne definicije, teorije, metode in objave, ki se s tem fenomenom ukvarjajo s pomočjo različnih pristopov, med katerimi so najpogostejši ekonomski, okoljevarstveni in psihološki. Ekonomski pristop se osredotoča na delavske migracije, medtem ko pozablja druge vrste migracij, kot so begunci; razlikuje med notranjo in zunanjo migracijo; poudarja determinante migracij in ne njihovih posledic (Gold in Nawyn 2013, 3, 9). Osrednje področje psihološkega pristopa so raziskave skupin in posameznikov ter njihove akulturacije v novo družbo. Okoljevarstveni pristop se ukvarja s podnebjem, okoljem in okoljskimi spremembami, med drugim tudi z naravnimi katastrofami, ki velikokrat povzročajo migracije (ibid., 10). Reubens (1981, 754) je migracije razložil s t. i. modelom AOM – pričakovanje, priložnost, mobilnost (*aspiration/opportunities/mobility*), ki migracijam pripisuje tri glavne dejavnike: a) povečanje gospodarskih in družbenih pričakovanj; b) boljše priložnosti v tuji državi v primerjavi z domovino in c) sposobnost premagovanja fizičnih, finančnih in družbenih ovir pri mobilnosti.

V začetku 80. let ni bilo veliko ljudi iz Azije, ki bi iskali boljše življenje na Japonskem, in to kljub veliki želji po izboljšanju življenja, saj so se zavedali slabih pogojev zaposlovanja in so prepoznali toge ovire, kot so ocean, japonski jezik in družba. Največ študij o tujih delavcih in njihovih življenjih na Japonskem je bilo izdelanih v 90. letih (Weiner 1996; Shimada 1994), ko se je Japonska ponovno odprla svetu in ko se je v iskanju dela, večjega dohodka in lepšega življenja vedno več tujcev začelo pojavljati tudi na Japonskem. Tako so Abe,

Kaneko in Fujiwara (1995) preučili legalni sistem v 90. letih ter analizirali položaj tujih delavcev in praktikantov. Predvidevali so, da bo obstoj ilegalnih delavcev povzročil resne probleme, kot so družbeni nemiri, rasna in razredna diskriminacija, nepravilnost, neenakost in nezaupanje med ljudmi. Šli so celo tako daleč, da so izrazili skrb in celo negativno mnenje o priseljevanju tujcev na Japonsko. Pravijo, da naj bi bila njihova prisotnost ovira strukturnim spremembam v industriji, zaradi česar naj se ne bi izboljšal niti položaj v domačih državah. Zato je jasno, da se morajo nekvalificirani tuji delavci predvsem dobro izobraziti, da bodo lahko delali na Japonskem. S podobnimi vprašanji se ukvarja tudi Nakamura (2010, 67), ki izpostavi tri ključne točke: 1) ali priseljevanje tuje delovne sile pomeni zmanjšanje plač domačih delavcev; 2) ali bo prisotnost tujih delavcev vplivala na podporo domačih delavcev; 3) ali bo prihod tujih delavcev vplival na tehnološke spremembe v podjetjih. Ta vprašanja so eden izmed glavnih razlogov, zakaj se Japonska izogiba sprejemanju nekvalificiranih tujih delavcev.

Študije o priseljski politiki se je lotil tudi Rochel (2018), ki se je posvetil enemu izmed ključnih dejstev v omejevalni priseljski politiki, tj. varnostnemu vprašanju v povezavi s povečanim številom tujcev na Japonskem, s poudarkom na etični dimenziji (glej tudi Chiavacci 2014, 115). Pri tem je izpostavil varnostna vprašanja na več področjih, med njimi varnost javnega reda (razlikovanje med individualnimi grožnjami – terorizem – in grožnjami, povezanimi z velikim številom migrantov – imigrantski val). Naslednje področje je varnost kulture, kjer je v ospredju ohranjanje kulturne stabilnosti pred hitrimi kulturnimi spremembami. Avtor nadaljuje z varnostjo zaupanja v nemoteno delovanje institucij in varovanje pred hitrimi spremembami. Zadnja tema njegove raziskave pa je varnost ohranjanja socialne države in blaginje, kjer se lahko ob velikem pritoku priseljencev pojavijo vprašanja, čemu in komu dati prednost na področjih zaposlovanja in socialne podpore (Rochel 2018, 165).

Nekateri so se ukvarjali tudi s kvalifikacijami tujih delavcev. Reubens (1981, 749) izpostavi, da se je Japonska v 80. letih uvažanju nekvalificirane tuje delovne sile še nekako izognila s tem, da je domače delavce spodbudila, da se sami lotijo takšnega dela, in sicer s poklicno strukturo in družbenim vrednostnim sistemom. Tako ni postala odvisna od tujih nekvalificiranih delavcev, kot so druge industrijske države. S tem se je izognila številnim družbenim konfliktom, ki nastanejo zaradi konkurence na trgu dela, kulturne raznolikosti in, za nekatere, ilegalnega statusa. K temu dodatno pripomorejo morje kot naravna ovira, stroga mejna kontrola, jezikovne in kulturne ovire ter ksenofobija med Japonci (ibid. 750), vendar pa se je v tridesetih letih tudi na tem področju precej spremenilo. Vzroke lahko iščemo v vedno višji izobrazbi

mladih, ki vstopajo na trg dela in si ne želijo delati kot čistilke in smetarji, varnostniki in delavci v proizvodni industriji. Zmanjšalo se je tudi število delovno aktivnih ljudi, zato se je povečala potreba po uvozu tuje nekvalificirane delovne sile.

Najplodnejša raziskovalka migracij na Japonskem je Gabriel Vogt, ki raziskuje številna področja japonskih migracij. Sprašuje se, ali je priseljevanje sploh rešitev za problem zmanjševanja števila prebivalstva in ali naj se Japonska odpre tudi za nekvalificirane delavce (2007). Z Ruth Achenbach se ukvarjata tudi z vrstami migracij in s spremembami, ki so se zgodile z Japonsko, ko se je iz »države izseljevanja« spremenila v »državo priseljevanja« (Vogt in Achenbach 2012; glej tudi Milly 2014, 2). Medtem ko v samostojnem prispevku predstavi različne politične sheme japonske vlade, ki druga za drugo propadajo, se pokaže prepad med uradno politiko in njenimi dejanskimi rezultati (Vogt 2013 in 2014). Njena najnovejša monografija govori o tujih zdravstvenih delavkah; v njej predstavi celotno zgodovino, pri čemer izhaja iz problema staranja prebivalstva in povečane skrbi za starejše ljudi, ki jo nudijo tuje zdravstvene delavke (Vogt 2018).

4 Tujci in tuji delavci na Japonskem

Število tujcev na Japonskem je konec leta 2013 doseglo 2.664.000, kar je 1,6 % celotnega prebivalstva in 1,6 % več kot leto prej ali enkrat toliko kot pred 10 leti. To je še vedno veliko manj v primerjavi z Veliko Britanijo (5,8 %), Nemčijo (8,2 %) in Španijo (10,3 %), kot navaja Kingston (2013, 137). Največja skupina so Kitajci (649.100, kar 31 % vseh tujcev), sledijo jim Korejci, ki so bili dolga leta največja skupina tujcev, zadnja leta pa njihovo število pada (najnižja številka je 519.700 oziroma 25 % tujcev leta 2013).⁵ Sledijo Filipinci (209.200), Brazilci (181.300)⁶ in Vietnamci (72.300). Za 3 % se je povečalo tudi število tujih študentov, ki so prišli študirat na Japonsko (OECD 2015). Zanimiv je podatek, da je bilo leta 2005 med tujci le 17,6 % delavcev, ki so se priselili z namenom, da se zaposlijo, že leta 2006 pa je bilo izmed tujcev, starih več kot 15 let in sposobnih za delo, že kar 46,39 % takih, ki so res delali (Vogt 2007, 12).

Leta 2013 se je 8.600 tujcev naturaliziralo, polovica jih je korejskih potomcev, ena tretjina pa ima kitajsko nacionalnost. Leta 2013 je bilo vloženih 3.300

5 Bell (2016) zmanjšanje števila rezidenčnih Korejcev pojasnjuje z njihovo asimilacijo v japonsko družbo, porokami z Japonci in vračanjem v Korejo.

6 Tudi število Brazilcev se je zmanjšalo, zato jih je prehitela filipinska skupina (Vogt 2014).

vlog za azil,⁷ kar je 720 več kot prejšnje leto. Prosilci so bili iz Turčije, Nepala, Mjanmara, Šri Lanke in Pakistana (OECD 2015, 218). Leta 2015 je japonska vlada prejela rekordnih 7.586 vlog za priznanje statusa begunca, a jih je odobrila le 27 (Al Jazeera 2016). Ker jo je mednarodna skupnost zaradi tega kritizirala, je odgovorila, da bo v naslednjih 5 letih sprejela 150 beguncev iz Sirije kot tuje študente (Mie 2016). Prve begunce iz Vietnama (*nanmin*) je Japonska sprejela leta 1975, v času, ko še ni sprejela zakonov⁸ in izdajala dovoljenj za bivanje, zato ni vedela, kaj naj z njimi. Tako je zanje ustvarila fundacijo Ajia Fukushi Kyōiku Zaidan (Azijska fundacija za socialno varstvo in izobraževanje), ki je delovala v okviru ministrstva za zunanje zadeve, ter ustanovila naselitvena centra v regijah Kansai in Kantō, kjer so begunce šolali, da bi se lahko vključili in prilagodili novemu družbenemu okolju, tj. »japonski družbi«. Učili so jih osnov japonskega jezika, a le tri mesece, kar je premalo tudi za vsakdanjo komunikacijo. Zaradi slabe integracije so lahko opravljali le ročna in nekvalificirana dela, čeprav so nekateri v domovini imeli višjo izobrazbo (Nakano 1995, 61). S prihodom beguncev se je pojavil izraz »novi prišleki ali *newcomers*«, saj so do takrat kot tujci prevladovali Korejci, ki so v državo prišli med letoma 1910 in 1945, zato so jih poimenovali »stari prišleki ali *oldcomers*«.

Pri integraciji tujcev je nekaj pomembnih dejavnikov; to so spremenljiv in prilagodljiv trg dela, pridobivanje državljanstva, naturalizacija v družbo in spremenljivost družbe. Pomembna je tudi pripravljenost priseljske politike na spremembe, saj velikokrat ravno odnos politike do novih prišlekov pripomore k nastanku dihotomije med »notranjimi« in »zunanjimi«, kjer so priseljenci zunaj vsega – zunaj zakona, zunaj kulture, zunaj družbe. Ta dihotomija, ki se odraža v priseljski politiki, je samo ena izmed manifestacij tem, ki se pogosto pojavljajo v razpravah o japonski kulturi, družbi in politiki: Japonska je država s trdno usidranimi idejami o svoji posebnosti, homogenosti in harmoniji (Brody 2002, 2).

Kljub vsemu je leta 2006 ministrstvo za notranje zadeve in komunikacijo zaradi povečanega števila tujcev in demografskih razmer objavilo poročilo o promociji »multikulturnega sobivanja« (*tabunka kyōsei*) v lokalnih skupnostih. To je povzročilo spremembe tudi na lokalni ravni, saj so lokalne oblasti, da bi se soočile z vprašanjem tujcev, začele s t. i. »načrti multikulturnega soobstojanja«. Pri tem so prednjačile pred centralno vlado, ki ni imela konsistentnega nacionalnega pristopa (Aiden 2011, 213).

7 Japonska ima odpor do odobranja azila beguncem, čeprav je politiko do njih nekoliko zrahljala. Tako je leta 2007 azil odobrila le 41 ljudem (OECD 2015, 258).

8 Sporazum o beguncih Združenih narodov je Japonska podpisala leta 1981 (Nakano 1995, 61).

Odpiranje Japonske lahko opazujemo od 80. let, ko sta se hkrati pojavila dva fenomena: internacionalizacija in prečiščenje japonske identitete. Internacionalizacija (*kokusaika*)⁹ je bila več kot desetletje japonski nacionalni cilj. Čez mejo so pritekali kapital, blago in tehnologija; eseji in knjige o tej temi so se množili. Zaradi stikov z zunanjim svetom je naloga analizirati in predstaviti »japonskost« ostala kompleksna in občutljiva. McCormack (1996, 2) trdi, da močnejša kot je bila vera v japonsko drugačnost, globlja je bila skrb zaradi posledic internacionalizacije z močnim ekonomskim statusom. Želja po prečiščevanju in razjasnjevanju identitete je lokalna manifestacija svetovnega fenomena identitetne politike. *Kokusaika*¹⁰ pomeni tudi fizično in psihološko odpiranje. Pojavilo se je že takoj po odprtju Japonske v svet po letu 1868 in je težilo k modernizaciji Japonske. Burgess (2012) opozarja, da termin *kokusaika* ponavadi prevajamo kot internacionalizacija, vendar je problematičen, ker prek nadzora in lastništva drugega hkrati spodbuja idejo o monoetničnem narodu (*tan'itsu minzoku kokka*).

Razprave o internacionalizaciji so prinesle tudi koncept o »drugačni kulturi« (*ibunka*), in sicer z namenom označevanja kulture drugih (*aite no bunka*). Diskurz o *kokusaika* se je v zadnjih letih pod plazom kritik začel umikati, medtem ko beseda *ibunka* ni doživela širše kritične analize ter je še vedno prisotna v popularnem in uradnem pisanju. Ministrstvo za izobraževanje, kulturo, šport in znanost na primer poudarja, da je treba vzdrževati »mednarodni občutek« (*kokukaisei*) z izkušnjo (*taiken*) in razumevanjem (*rikai*) druge kulture (*ibunka*) (Burgess 2012).

Podoben izraz, ki je nekoliko pogostejši in se je pojavil v poznih 90. letih, je *tabunka* ali »več kultur/multikulturen«. V preteklosti se je v obdobju

9 *Kokusaika* ali internacionalizacija je pomenila povezovanje in sodelovanje z zunanjim svetom, internacionalizem pa je politična smer, ki si prizadeva za sodelovanje med narodi in državami na osnovi priznanja neodvisnosti in enakopravnosti (McCormack 1996, 3).

10 Japonska je vojaško in mednarodno moč izenačila proti koncu prve svetovne vojne. Po koncu druge svetovne vojne je bila najbolj tekmovalna v letih do 1979, saj je želela dohiteti svet še na drugih področjih, izraz *kokusaika* pa se je najpogosteje pojavljal v mednarodni trgovini in v okviru gospodarskega razvoja japonske družbe. Trdno se je usidral v času že prej omenjenega predsednika vlade Nakasoneja, ko so veliko truda vložili v idejo, da bi Japonska postala »mednarodna država«. Po mnenju Ivy (v Burgess 2012) naj bi beseda *kokusaika* izražala drugo stran občutenja japonskega nacionalnega ponosa, če že ne nacionalizma, zato se je trudila japonizirati vse, kar je na Japonskem tujega, in širiti svoj vpliv po svetu. Tako je ta izraz vseboval tudi ideje, ki so si med seboj močno nasprotovale: asimilacija, zatiranje in slavljenje različnosti. Vendar pa je šlo v primeru »mednarodnih« skupnosti predvsem za »vključevanje v« in »prilaganje« japonski kulturi. Pogosta raba besede »mednaroden« – kot na primer »mednarodna družina« ali »mednarodni otroci« – je namreč povzročila, da so kulturne razlike izginjale in se homogenizirale, tuje stvari pa so postajale eksotične in so se kazale na »mednarodnih festivalih«, kjer so se Japonci lahko naužili mednarodnosti ali drugačnosti (Burgess 2012).

ekonomske internacionalizacije včasih uporabljal za opis odnosov med Japonsko in drugimi (predvsem azijskimi) državami, medtem ko se v zadnjih letih zaradi intenzivnejšega priseljevanja migrantov vedno pogosteje uporablja tudi za opisovanje različnih kultur na Japonskem. Pri tem Burgess (2012) opozarja, da se *tabunka shugi* (multikulturalizem) uporablja bolj v smislu slavljenja raznolikosti »le v okviru omejenih predpisanih pogojev«. Takšen japonski slog multikulturalizma je naslednik termina *kokusaika*, ideološkega orodja za ohranjanje homogenega diskurza o nacionalni identiteti. Ideja o prisotnem multikulturalizmu je danes omejena na »kulturno izmenjavo«¹¹ in »mednarodno izmenjavo«.

V istem kontekstu kot prejšnji izrazi je pogosto prisoten tudi koncept *kyōsei*, ki naj bi izražal sobivanje.¹² V zgodnjih 90. letih 20. stoletja je *kyōsei* postal središčni termin v razpravah o izboljšanju ekonomskih odnosov med azijskimi državami in se nanaša na to, da »Japonci« in »tujci« harmonično živijo skupaj na Japonskem. Tudi ta izraz se pogosto pojavlja v vladnih kampanjah, s čimer želijo vplivati na tuje prebivalce, da bi se vključili v družbo. Danes ta izraz uporabljajo tudi prebivalci in skupine prostovoljcev. Cilj različnih delavnic in seminarjev po državi je nemoten prehod k *tabunka kyōsei shakai* (multikulturni družbi sožitja). Izraz sicer predvideva enakovredne partnerje, vendar pa v praksi pomeni hierarhičen odnos med nadrejenimi Japonci in podrejenimi tujci, s čimer prvi utrjujejo svojo raznolikost, ločenost in moč. Tako tudi *kyōsei* oblikuje meje, ki utrjujejo nečlanstvo tujcev v japonski družbi, saj ti ostajajo brez dostopa do virov in moči (Burgess 2008, 2012).

Eden izmed razlogov, zakaj so razprave o »multikulturalnosti« Japonske in z njimi besede, kot so *kokusaika*, *ibunka*, *kyōsei* in *tabunka*, v japonski družbi prišle v ospredje, je dejstvo, da je postala ideja o japonski homogeni identiteti ogrožena, in sicer zaradi večjega priliva ljudi in pritiska manjšin. S tem so se pričele tudi razprave in raziskave o manjšinah, ki so pomenile kritiko »diskurza o Japoncih« (*nihonjinron*) (Amino 1990; Befu 2009; Burgess 2008, 2012; Weiner 2009; idr.) in številnih razprav o japonski unikatnosti. Weiner (2009) tako v svoji knjigi »dominantni paradigmi« o homogenosti oporeka s poudarjanjem raznolikosti, ki obstaja v japonski družbi. Pritrjujejo mu Lie (2001) v knjigi o multietnični Japonski, Denoon idr. v zborniku (glej McCormack 1996) ter Maher in Macdonald (1995) v zborniku o raznolikosti v japonski kulturi in jeziku. Vse te knjige so nastale z namenom poudariti raznolikost, ki je bila

11 Zelo popularno je namreč poimenovanje združenj, kulturnih domov, organizacij in prireditelj s *kokusai kōryū*, kar pomeni mednarodna izmenjava. Na te izmenjave so velikokrat povabljeni tudi tujci, med njimi tuji študenti.

12 Dobesedno naj bi izraz pomenil »živeti skupaj na določenem kraju«.

na Japonskem vedno prisotna, a tudi vedno zanikana. Sugimoto (1993, 93) »multikulturno paradigmo« definira tako, da »zajema vse etnične manjšine na Japonskem in t. i. subkulturne skupine, kot so honorarni delavci, ženske, invalidi, mladinska in homoseksualna kultura idr.«. Kot poudarja Sugimoto (1993), problem nastane pri uporabi termina »multikulturna družba«, in sicer ne samo za označevanje raznolikosti v družbi, ampak tudi za politični ideal na Japonskem. Pri tem se Burgess (2008) sprašuje, kakšno vlogo ima termin »multikulturnost« v »novi« Japonski, saj ne gre za raznolikost *per se*, ampak bolj za to, katera skupina je označena kot »različna« glede na večinsko populacijo. Joseph Hankins (2012, 1) dodaja idejo, da večkulturnost pomeni tudi gospodarsko in družbeno grožnjo, pri čemer je ne vidi kot le preprost odsev demografskih dejstev, ampak zlasti kot iz zgodovine izhajajoč način sprejemanja in delovanja raznolikosti. Tako večkulturnost vzpostavlja merila in vrednote, s katerimi se v družbi določa vključenost ali izključenost, kar je pogojeno tudi s posameznikovo željo po preoblikovanju načina življenja glede na zahteve večkulturnosti v posamezni družbi.

Prvi val »novih prišlekov« se je začel v 70. letih. Sociolog Komai Hiroshi (2001, 16–17) jih razdeli v štiri skupine: migrantke iz Filipinov, Koreje, Tajvana in Tajske, zaposlene pretežno v zabaviščni industriji (*kogyo*), že omenjeni indokinski begunci iz Vietnama, Kambodže in Laosa, 2. in 3. generacija potomcev Japoncev, ki so po drugi svetovni vojni ostali na Kitajskem, ter poslovneži iz Evrope in Severne Amerike.

Zaradi pomanjkanja delovne sile so od sredine 80. let v državo začeli prihajati tuji delavci (*gaikokujin rōdōsha*) iz Filipinov, Vietnama in Indije, za njimi pa še iz Bangladeša, Pakistana in Irana (po svetovni naftni krizi). Ti so bili pripravljani opravljati umazana (*kitanai*), nevarna (*kiken*) in težka dela (*kitsui*) (3K), kmalu pa so ta dela dobila še eno oznako 3K, ki je pomenila *kyūryō ga yasui* (slabo plačano), *kyūka ga sukunai* (malo počitka) in *kakkō ga warui* (slaba podoba) (Vogt 2014, 569). Kmalu zatem so se v 80. letih pojavile številne razprave o tem, ali naj tuje delavce na Japonsko tudi vabijo, saj se je v zadnjih letih pokazala izrazita potreba po novi delovni sili, ki so jo izgubljali zaradi hitro starajočega se prebivalstva. Ena izmed največjih skupin tujih delavcev so *Nikkeijin*, ki so jih uvažali vse do velike ekonomske krize in čeprav se jih je veliko tudi vrnilo po tem obdobju nazaj, jih je veliko tudi ostalo na Japonskem, čeprav brez vize. Čeprav japonska država uradno ne dovoli vstopa tujim delavcem, pa dovoljuje njihovo zaposlitev, in to ravno zaradi velikega števila delavcev, ki so ostali tudi po preteku vize. Edini, ki jim formalno dovoli ostati, so *Nikkeijin*, medtem ko lahko tuji študenti delajo honorarno, nekateri tuji delavci pa imajo dovoljenje z vizami za prakso, s čimer Japonska dovoljuje

prihod tujih delavcev, a bolj skozi »zadnja ali stranska« in ne »sprednja« vrata (Kajita 1998, 121). V zgodnjih 90. letih je bila na Japonskem tudi skupina 33.000 iranskih delavcev, zaposlenih predvsem v gradbeništvu, dokler jih leta 1992, ko se je vlada odločila preklicati njihove vize, niso nenadoma poslali domov. Podobna usoda je doletela tuje delavce, ki so pomagali graditi infrastrukturo za zimske olimpijske igre v Naganu 1998 (glej Kingston 2013, 137). V zadnjih letih se je povpraševanje po tujih delavcih nekoliko zmanjšalo, a njihov pritok se ni bistveno zmanjšal. Leta 2008 pa so morali celo revidirati Zakon o imigracijskem nadzoru in prepoznavanju beguncev iz leta 2004, saj so ugotovili, da je na Japonskem ostalo kar 150.000 migrantov s poteklo vizo (Kingston 2013, 137).

Kajita (1998, 121) tujce na Japonskem grobo razdeli v tri skupine. Prva skupina so tujci, ki na Japonskem živijo že tri ali štiri generacije, kot so Korejci. Druga skupina so *Nikkeijin*, ki so jim s spremembo japonskega emigracijskega zakona uradno dovolili, da delajo na Japonskem. Tretjo skupino sestavljajo prišleki iz Azije, ki jim uradno ni dovoljeno delati in na Japonskem živijo ilegalno. Vsaka skupina ima specifične značilnosti, razlike pa so tudi med posamezniki znotraj skupin. Vse te razlike so povzročile razne družbene napetosti. Poleg naštetih je še ena skupina tujcev, predvsem so to Evropejci in Američani, ki živijo in delajo na Japonskem. Običajno na Japonskem živijo začasno in se nimajo namena ustaliti, čeprav so tudi izjeme.

Za boljšo integracijo tujcev so se od 90. let prejšnjega stoletja začeli pojavljati številni centri za podporo tujcem, ki so prihajali na Japonsko. Center za multikulturno družbo v Kyotu je neprofitna organizacija (NPO), ki deluje od leta 1998, in sicer z »namenom uresničevanja multikulture družbe, kjer ljudje lahko živijo skupaj« (Center ...). Center deluje v več jezikih (angleški, portugalski, kitajski in korejski) ter izvaja številne projekte tako za Japonce kot za ostale prebivalce Japonske, da bi premagali neenakosti, kot so nacionalnost, kulturno ozadje, identitete in jeziki, cenili raznolikost in zagotovili osnovne človekove pravice. Tako bi tuje prebivalce povezali z Japonci, da bi skupaj ustvarili multikulturno družbo (Center ...).

Glavni cilj teh centrov je nudenje zdravstvene podpore, predvsem pa učenje japonskega jezika. Tujci se na Japonskem učijo »*nihongo*«, medtem ko sami Japonci govorijo »*kokugo*«, kar pomeni, da obstajata dva različna koncepta japonskega jezika. *Kokugo* je namreč povezan z japonskim konceptom nacionalizma in ga pojmujejo kot nacionalni jezik za Japonce. *Nihongo* je japonski jezik za tujce, ki pa ga po mnenju Japoncev ne morejo nikoli obvladati (Qi 2008; glej tudi Lee 1996). Jezik je tako osnova za učenje o japonski kulturi in

normah, ki jih vsi tuji študentje na japonskih univerzah spoznajo na uvodnih tečajih »japonskega jezika in kulture«.

Poleg tega Japonska probleme s tujci razlikuje tudi glede na dolžino njihovega bivanja v državi. Tujci, ki so se že naselili na Japonskem in imajo status *zainichi*, ter tisti, ki so prišli na novo (*newcomers*), se precej razlikujejo med seboj, ne samo v znanju japonščine, ampak tudi na področju zaposlovanja in v načinu življenja, zato je treba politične ukrepe prilagajati glede na tujo skupnost. Danes so največja skupina tujcev Kitajci, ki se kot novi prišleki na Japonsko priseljujejo v zadnjem desetletju. Tako so po številu prehiteli Korejce, ki so se kot stari prišleki na Japonsko priselili med letoma 1910 in 1945, kasneje pa kot novi prišleki od 60. let naprej. Na tretjem mestu po številu so bili do leta 2011 Nikkejini, od leta 2012 pa so to Filipinci (Vogt 2014, 360). Prve tri skupnosti tujcev so na kratko predstavljene v nadaljevanju.

4.1 Korejci

Korejci so danes druga največja »tuja« skupnost s stalnim prebivališčem na Japonskem. Bili so prva skupina delavcev, ki se je množično priselila na Japonsko za delo v tovarnah in rudnikih ter za opravljanje drugih težkih del. Tudi danes kljub podobnosti v videzu ter precejšnji akulturaciji in vključenosti v japonsko družbo 4. in 5. generacija Korejcev še vedno občutita diskriminacijo tako na ravni države kot družbe, čeprav so bile njihove organizacije precej uspešne v bojih za pravice (glej Inadsugi 2002). Povečini imajo korejsko državljanstvo,¹³ saj Japonska priznava le *jus sanguinis* (pravica po krvi) in ne *jus soli* (pravica po kraju rojstva), kar pomeni, da mora vsaj eden od staršev imeti japonsko državljanstvo. Nekateri posamezniki se lahko popolnoma vključijo v družbo, se »naturalizirajo«. Sicer se je ta proces za Korejce v zadnjih letih precej poenostavil, a gre še vedno za zelo kompleksen in birokratski postopek, ki lahko vključuje tudi spremembo korejskega imena v japonsko. Poleg tega Japonska ne priznava dvojnih državljanstev, zato se morajo tisti, ki se želijo naturalizirati, odpovedati korejskemu državljanstvu (glej Brown 2015). Na Japonskem imajo rezidenčni Korejci status »posebnega stalnega prebivalca (*tokubetsu eijūsha*)«, s katerim imajo dostop do japonskega sistema socialnega varstva ter pokojninskega in zdravstvenega zavarovanja. Vendar kot tujci

13 Korejcem je bilo pri prihodu na Japonsko podeljeno japonsko državljanstvo, a leta 1952 jim ga je japonska vlada nasilno odvzela, čeprav je bilo to v nasprotju z mednarodnim pravom. Tako so bili primorani ponovno pridobiti korejsko državljanstvo, ki se je zopet spremenilo po politični delitvi Korej, ko so se morali odločiti, kateri Korejci bodo pripadali. To je bila ideološko podkrepljena odločitev, saj je večina Korejcev prišla z juga Koreje, a se jih je kar nekaj odločilo tudi za Severno Korejo.

nimajo pravice do glasovanja, obstaja pa tudi nekaj določb pokojninskega in socialnega varstva, ki zanje ne veljajo. Poleg tega se ne morejo zaposlovati v nekaterih javnih službah (Visočnik 2016).

V raziskavah korejske manjšine lahko na grobo izpostavimo tri obdobja,¹⁴ ko se je glede na družbeni in pravni položaj v korejski skupnosti dogajalo največ sprememb: 1. od konca druge svetovne vojne do leta 1965, ko sta Japonska in Južna Koreja podpisali sporazum o normalizaciji odnosov; 2. od 1965 do 1991, ko so korejski priseljenci dobili status s »posebnim stalnim prebivališčem« (*tokubetsu eijū*), kar je poenotilo pogoje za bivanje za vse bivše kolonizirane skupine, ki so živele na Japonskem, in njihove potomce; 3. od 1991 do danes – to je obdobje povečane naturalizacije, več je gibanj za lokalne volitve, povečalo se je število porok med Japonci in Korejci ter število otrok mešanih staršev. Hester (2008, 140) prvo obdobje poimenuje »repartitizem«, ko se je v Korejo vrnilo največ Korejcev, drugo obdobje je čas »stabilizacije« pogojev za življenje, tretje obdobje pa čas »pristopa udomačenja« (*denizenship*),¹⁵ ki je v sodobni Japonski najbolj prisotno med mladimi Korejci.

4.2 Kitajci

Sredi 80. let se je na Japonsko priselila velika množica Kitajcev, ki so v zadnjih letih postali najštevilčnejša tuja skupina na Japonskem. Veliko Kitajcev pridobi japonsko državljanstvo, pa tudi poroke z Japonci so pri njih v primerjavi z drugimi skupinami tujcev najštevilčnejše. V primerjavi z *Nikkejini* imajo Kitajci večje jezikovne sposobnosti ter manj težav z vključevanjem v japonsko družbo in na delovno mesto. Kljub temu se kot ostali tujci srečujejo z diskriminacijo. Večina jih začne delati v japonskih podjetjih, a jih kmalu zapustijo in poskusijo srečo na svojem, saj so delovni pogoji v japonskih podjetjih omejujoči. Ženske se v njih srečujejo tudi z omejitvami zaradi spola in si zato izberejo druge zaposlitve, ki jih ne ovirajo pri njihovi karieri. Po Kingstonovih besedah (2013, 144) se kitajski priseljenci zavedajo, da se ne morejo popolnoma asimilirati v japonsko družbo, a se tudi nočejo. Namesto tega iščejo profitne niše kot transnacionalni podjetniki z izkoriščanjem kitajskega ekonomskega napredka, in sicer kot posredniki med državama.

Na japonskih univerzah je vpisanih veliko kitajskih študentov, ki tako zagotavljajo močan dotok izobražene delovne sile (*white-collar*), saj se po končanem študiju pogosto zaposlijo v japonskih podjetjih. Posledično naj bi se

14 Podrobnejši pregled položaja Korejcev na Japonskem glej v Fukuoka 2000; Ryang 2005; Visočnik 2013; Weiner 2009; idr.

15 S stalnim bivališčem, a brez državljanstva.

počasi začel rahljati ksenofobični odnos do tujcev, vsaj pri političnih krogih in delodajalcih, če že ne pri širših množicah. Predsodki do Kitajcev so na Japonskem kljub temu še vedno razširjeni, vlado skrbi predvsem njihovo kriminalno delovanje (Kingston 2013, 45). Z diskriminacijo se soočajo predvsem pri iskanju stanovanja, pogosto pa jih zaradi identifikacije ustavi policija. Pogosto jih izkoriščajo na delovnih mestih, veliko pa jih je vključenih v 3–5-letne programe,¹⁶ po zaključku katerih le redko dobijo redno zaposlitev. Tisti, ki imajo stalno zaposlitev 5 let, lahko zaprosijo za »stalno prebivališče«, večina pa ima vize najrazličnejših kategorij (Vogt 2014, 571).

4.3 Nikkejin

So japonski emigranti, razseljeni po svetu, največkrat pa je ta izraz v uporabi za prišleke iz Braziliije, nekaj tudi iz Peruja, ki so prišli na Japonsko opravljat predvsem nekvalificirana ali polkvalificirana dela v 80. letih. Ti delavci so nekaj desetletij kasneje dobili stalno prebivališče, a se še vedno soočajo s problemom vključevanja v družbo, predvsem zaradi neznanja jezika in drugačne, nejaponske kulture. Leta 2009 jih je bilo okrog 370.000 zaposlenih večinoma v tovarnah ali delavnicah, pogosto avtomobilskih. V letih 2008–2009 so številni delavci zaradi ekonomske krize izgubili delo. Japonska vlada je v času, ko so izgubljali delo, v nekaterih primerih tudi bivališča, predstavila kontroverzna pobudo, po kateri naj bi vlada vsakemu delavcu japonskega porekla iz Braziliije izplačala 300.000 jenov za letalsko karto in še 200.000 za njihove vzdrževane družinske člane, če bi se vrnili domov. To bi bila seveda enosmerna karta brez možnosti povratka.¹⁷ Zaradi množičnega nasprotovanja in obsojanja tega predloga ga je vlada poskušala omiliti z dovoljenjem vrnitve po treh letih, vendar pa bi se morali ponovno prijaviti za dolgoročno vizo, ki jim omogoča neomejeno delo (Brody 2002, 30; Kingston 2013, 141).

Pri tem je zanimiv odnos vlade in nekaterih politikov, ki so to omogočili, saj so bili prepričani, da prihod Brazilcev na Japonsko ne bo zahteval nobenega

16 Vse od leta 1999 je ministrstvo za pravosodje izdajalo dovoljenje za izvajanje programa pripravništva v malih podjetjih z 20 zaposlenimi. Od takrat je število tujih delavcev skokovito naraščalo. Leta 2009 se je njihovo število še povečalo s spremembami Zakona o imigracijskem nadzoru in prepoznavanju beguncev, ki je podjetjem omogočal, da so po opravljenem dveletnem pripravništvu delavce zaposlila za dodatno leto. Žal pa so se v tem sistemu velikokrat dogajale kršitve delavskih in človekovih pravic, prihajalo pa je tudi do neupoštevanja zakonsko določene minimalne plače. Kljub vsemu so bili ti programi zelo zanimivi za mlade Kitajke in Kitajce (Vogt 2014, 572).

17 Kingston (2013, 141) omenja, da se je podobne pobude domislila tudi Španija, ki je pošiljala domov tuje delavce, a so se ti smeli vrniti kadarkoli ali vsaj po treh letih.

ukrepa za njihovo vključevanje, saj so Japonci. Takšno razmišljanje se je kmalu izkazalo za napačno. Številne etnografske študije namreč kažejo (glej Tsuda 2003) osvetljujejo diskriminacijo v vsakdanjem življenju. Prikazujejo spore z japonsko skupnostjo glede odlaganja odpadkov, mladih, ki so zvečer postopali zunaj, in parkiranja vsepovprek, kot se je dogajalo v prefekturah Aichi, Shizuoka, Mie in Gunma, kjer so bile največje brazilske skupnosti. Večina teh priseljencev je sicer imela dovoljenje za »dolgotrajno bivanje«, »stalno bivanje« ali pa vizo »otroka ali zakonskega partnerja«, vendar so v družbi kmalu postali nezaželeni.

5 Zakonske ureditve

278

Po pregledu treh skupin tujcev je jasno, da je priseljevanje potekalo v različnih okoliščinah, ki so jih spremljali različni ukrepi in zakonske ureditve. Od leta 1990 se je število registriranih tujih delavcev na Japonskem precej povečalo, kar pripisujejo tudi reviziji Zakona o imigracijskem nadzoru in prepoznavanju beguncev (*shutsunyukoku kanri oyobi nanmin ninteiho*). Ta zakon temelji na prvotnem Odloku o priseljevanju (*shutsunyukoku kanri rei*) iz leta 1951, ki je stopil v veljavo 1981. Njegov glavni namen je bil regulirati vstop in bivanje tujih državljanov na Japonskem. Definira 27 kategorij viz, a le štiri dovoljujejo brezpogojno delo, pet jih dela ne dovoljuje, ena viza pa delo omogoča samo tehničnim praktikantom. 17 kategorij viz dovoljuje delo za določene poklice, kot so menedžerji ali profesorji za določen čas – 3–5 let (Vogt 2014, 569).

Kot je bilo omenjeno zgoraj, je japonska vlada v zadnjem času začela popuščati notranjim in zunanjim pritiskom in rahljati strogo priseljsko politiko. Leta 2018 je predstavila načrt, s katerim želi v državo privabiti več delavcev za fizična dela. Tretje najmočnejše gospodarstvo na svetu se namreč vse bolj sooča s pomanjkanjem delovne sile, saj se prebivalstvo stara. Nove delavce najbolj nestrpno pričakujejo v kmetijstvu, gradbeništvu, ladjedelništvu in zdravstveni negi. Po predlogu nove zakonodaje bodo tujcem z ustreznimi veščinami ponudili delovno vizo za obdobje petih let. Tisti z več kompetencaami in določeno stopnjo znanja japonščine bodo lahko s seboj pripeljali družinske člane ter pridobili trajno dovoljenje za bivanje (A.P.J. 2018).

Vlada je predlog posredovala parlamentu, ki je novembra 2018 sprejel osnutek novega zakona. Želijo si, da bi nova zakonodaja v veljavo stopila aprila 2019. Kot je ob tem poudaril premier Shinzo Abe, cilj ukrepa ni drastična sprememba japonske politike priseljevanja, zato množičnega priseljevanja ni pričakovati. Kljub temu je osnutek že naletel na številne kritike politikov,

medtem ko podjetniki trdijo, da je nujno potreben. Kritiki predloga opozarjajo na nevarnost povečanja stopnje kriminala v državi in negativnega vpliva na plače, opozicija pa vlado obtožuje nepotrebne naglice, ne da bi prej poskrbela za uzakonitev pravic tujih delavcev (Obe 2019).

Pravosodni minister Yamashita Takashi je dejal, da vlada ne bo postavila zgornje meje priseljevanja, japonski mediji pa poročajo, da bi sčasoma v državo lahko prišlo pol milijona fizičnih delavcev, kar bi pomenilo 40-odstotni porast. Japonska v zadnjih letih postopno odpira vrata na svoj trg delovne sile, a do zdaj je večinoma sprejemala visokokvalificirane posameznike in strokovnjake z določenih področij. To kaže na previdnost Japonske je pri priseljenski zakonodaji (Dasgupta 2019). Izjema so bili priseljenci iz Južne Amerike z japonskimi koreninami. Po številnih opozorilih podjetij v zadnjih letih, da vse težje najdejo delavce, pa je vlada očitno nekoliko popustila pritiskom in omilila pravila.

Nov osnutek zakona predlaga oblikovanje dveh novih vizumskih kategorij za tujce, ki so primerni za delo v tistih industrijskih sektorjih, v katerih je največje pomanjkanje delovne sile. Kateri so ti sektorji, ni znano, bilo naj bi jih več kot ducat, od kmetijstva in gradbeništva do zaposlitev v hotelih in zdravstveni negi. Tujci, ki bodo zaprosili za prvo vizumsko kategorijo, bodo morali imeti določene delovne izkušnje na svojem področju in pokazati zmožnost učenja japonskega jezika. Delo bodo lahko dobili za največ pet let, z njimi pa ne bodo smeli priti družinski člani. Tisti bolj kvalificirani, ki bodo sodili v drugo vizumsko kategorijo, bodo lahko v državi bivali z družinskimi člani, po določenem obdobju pa bodo lahko zaprosili za stalno bivališče (A.P.J. 2018).

6 Zaključki

S preučevanjem različnih zgodovinskih in družbenih ozadij, ki so vzrok za trenutno stanje v etničnih odnosih v sodobni Japonski, se je pokazalo, da je Japoncem težko spremeniti odnos in družbene strukture, da bi vzpostavili prijaznejšo in pravičnejšo družbo zase in za tujce. Seveda ni recepta, kako naj se ti problemi rešujejo, a se po zadnjih podatkih in poročilih v časopisih vendarle nekaj premika. Čeprav so Japonci iz svoje države dolgo dvomeče gledali skozi napol odprta (ali napol zaprta) vrata, jih družbene in ekonomske razmere silijo, da ta vrata počasi odpirajo.

Japonska tudi danes ni tako etnično raznolika kot na primer Združene države Amerike in kljub spremembam v politiki priseljevanja še vedno vztraja pri zanižanju vedno večje večetničnosti. V kolektivni zavesti še naprej prevladuje

ideja o monoetničnosti in homogenem narodu, čeprav se povečuje tudi število mednarodnih porok in otrok iz etnično mešanih družin in pritoka tujcev v državo. Tako se Japonska, za katero je dolgo veljalo, da je homogena država, v kateri živijo Japonci z japonsko kulturo, ki govorijo japonski jezik, v zadnjih dveh, treh desetletjih sooča z vedno večjim pritiskom po zavračanju te ideje. V ospredje prihajajo ideje o multikulturalnosti in sožitju z drugimi kulturami, kar se kaže v pestri ponudbi aktivnosti, ki jih japonska vlada in tudi nevladne organizacije še v večji meri izvajajo z namenom vključevanja te drugačnosti v družbo. V ospredju je predvsem učenje japonskega jezika, ki naj bi tujcem omogočilo lažje vključevanje v družbo. Ti se lahko udeležujejo raznih prireditev in krožkov, kjer jim prostovoljci z navdušenjem predstavljajo svojo državo in kulturo.

Hitro pa lahko ugotovimo, da učenje japonskega jezika in kulture skupaj s predstavitvijo japonske kulture in norm služi bolj japoniziranju tujcev, čeprav jim pomaga k lažjemu vključevanju v družbo. Tako v japonskem političnem kontekstu »multikulturalizem«, ki ga uporabljajo japonske institucije, bolj konceptualizira idejo o »antimultikulturalizmu« (Burgess 2008). Obstaja nevarnost zavajanja pri upoštevanju dobesednega pomena besed, saj lahko ugotovimo, da multikulturalizem in multikulturalna izobrazba hkrati povzročata vključevanje in izključevanje, predvsem ko gre za izobrazbo priseljenskih otrok. Takšen tip multikulturalizma ni namenjen kulturnim manjšinam, ampak predvsem družbeni in kulturni večini. V kontekstu japonske politike je glavni pristop premagovanje kulturnih trenj, da Japonci svojo kulturo širijo po svetu, in ne boljše razumevanje tujih kultur. Ideja o prisotnem multikulturalizmu je danes omejena na »kulturno izmenjavo« in »mednarodno izmenjavo«. Še posebej pa je zanimivo, da apliciranje ideje multikulturalizma v japonsko družbo deluje le pri novih prišlekih, medtem ko ne velja v enaki meri za že obstoječe manjšine. Zato je pri raziskovanju sodobnih idej o »multikulturalni« Japonski potrebna velika mera skepticizma in kritičnosti.

Priseljevanje je zelo občutljiva tema, ki Japonce ločuje, saj se izogibajo sporazumom. Pojavljajo se različna vprašanja: katerim delavcem naj dovolijo vstop – samo kvalificiranim ali tudi nekvalificiranim, kakšno naj bo njihovo število in od kod naj pridejo, kako dolgo naj ostanejo in pod kakšnimi pogoji (Kingston 2013, 138). Na ta diskurz pogosto vplivajo predstave, da naj bi bili tujci pogosto odgovorni za kriminalna dejanja, čeprav statistično to ni dokazano, pa tudi njihovi prekrški so po navadi bolj potekle vize kot kaj hujšega.

Zagovorniki odpiranja vrat izpostavljajo zmanjševanje števila prebivalstva, neizbežno in grozeče pomanjkanje delovne sile ter potrebo po večjem številu davkoplačevalcev za vzdržnost nacionalnega zdravstvenega in pokojninskega

sistema. Nasprotniki pa vztrajajo, da je treba ohranjati sedanjo stopnjo homogenosti, in svarijo pred pastmi sprejemanja večjega števila tujih prebivalcev. To niso samo »prismojeni« nativisti, kot se je izrazil Jeff Kingston (2013, 183), ki pozivajo k dviganju mostu, obstaja tudi skrb, da dokler Japonska zakonsko ne uredi zaščite človekovih pravic tujih delavcev, tako dolgo naj jih tudi ne bi sprejemala. Te razmere naj bi se v veliki meri uredile s sprejetjem novega zakona aprila 2019 in le čas bo pokazal, ali se bo položaj tujih delavcev izboljšal.

Zahvala

Pričujoči članek je rezultat raziskovalnega dela v okviru raziskovalnega programa Azijski jeziki in kulture (P6–0243), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

281

Viri in literatura

- Aiden, Hardeep Singh. 2011. »Creating the 'Multicultural Coexistence' Society: Central and Local Government Policies towards Foreign Residents in Japan.« *Social Science Japan Journal* 14 (2): 213–31. doi:10.1093/ssjj/jyr014.
- Amino, Yoshihiko. 1995. *Nihonron no shiza. Rettō no shakai to kokka*. 日本論の視座 : 列島の社会と国家 [The Viewpoint on the Theory of Japan: The Island Society and State]. Tokio: Shōgakukan.
- Abe, Kenichi, Hiroharu Kaneko in Motofumi Fujiwara. »Gaikokujin rodosha mondai no kenkyū« 外国人労働者問題の研究 [Study on Foreign Workers' Issues in Japan]. 建設マネジメント研究論文集 3: 23–34.
- Al Jazeera and Agencies. 2016. »Japan Rejected 99 Percent of Refugees in 2015.« 24. januar. Dostop 20. 8. 2018. <http://www.aljazeera.com/news/2016/01/japan-rejected-99-percent-refugees-2015-160124070011926.html>.
- A. P. J. 2018. »Delo je, ljudi ni – Japonska odpira vrata tujim nekvalificiranim delavcem.« *MMC RTV SLO*, 2. november, 2018. Dostop 24. 2. 2019. <https://www.rtv slo.si/svet/delo-je-ljudi-ni-japonska-odpira-vrata-tujim-nekvalificiranim-delavcem/470600>.
- Befu, Harumi. 2009. »Concepts of Japan, Japanese Culture and the Japanese.« V *The Cambridge Companion to Modern Japanese Culture*, uredil Yoshino Sugimoto, 21–37. Cambridge idr.: Cambridge University Press.
- Bell, Marcus. 2016. »Japan's Diminishing Korean Minority.« *Society for East Asian Anthropology*, 14. december 2016. Dostop 15. 1. 2019. <http://seaa.americananthro.org/2016/12/japans-diminishing-korean-minority/>.
- Brody, Betsy. 2002. *Opening the Door. Immigration, Ethnicity and Globalization in Japan*. New York in London: Routledge.

- Brown, Lisa. 2015. »Caught between two Countries: Zainichi Koreans in Japan.« *Virginia Review of Asian Studies* 17: 254–61.
- Burgess, Chris. 2008. »Celebrating 'Multicultural Japan': Writings on 'Minorities' and the Discourse on 'Difference'.« *Electronic Journal of Contemporary Japanese Studies*. Dostop 12. 1. 2016. <http://www.japanesestudies.org.uk/articles/2008/Burgess.html>.
- . 2012 (2004). »Maintaining Identities. Discourses of Homogeneity in a Rapidly Globalizing Japan.« *Electronic Journal of Contemporary Japanese Studies* 19 april. Dostop 12. 1. 2016. <http://www.japanesestudies.org.uk/articles/Burgess.html>.
- Center for Multicultural Society Kyoto. Dostop 19. 12. 2018. <http://www.ta-bunkakyoto.org/>.
- Chapman, David. 2006. »Discourses of Multicultural Coexistence (Tabunka kyōsei) and the 'Oldcomer' Korean Resident of Japan.« *Asian Ethnicity* 7 (1): 89–102.
- Chiavacci, David. 2014. »Indispensable Future Workforce or Internal Security Threat? Securing Japan's Future and Immigration.« V *Governing Insecurity in Japan: The Domestic Discourse and Policy Response*, uredili W. Vosse, V. Blechinger-Talcott, & R. Drifte, 115–40. London: Routledge.
- Dasgupta, Arnab. 2019. »Japan's Immigration Policy: Turned Corner or Cul-De-Sac? A New Immigration Reform Package Still Doesn't Go Far Enough to Meet Japan's Needs.« *The Diplomat* 21. februar, 2019. Dostop 10. 3. 2019. <https://thediplomat.com/2019/02/japans-immigration-policy-turned-corner-or-cul-de-sac/>.
- Fukuoka, Yasunori. 2000. *Lives of Young Koreans in Japan*, prevedel Tom Gill. Melbourne: Trans Pacific Press.
- Gold, Steven J. in Stephanie J. Nawyn, ur. 2013. »Introduction.« V *Routledge International Handbook of Migration Studies*, 1–11. London in New York: Routledge.
- Hankins, Joseph Doyle. 2012. »Maneuvers of Multiculturalism: International Representations of Minority Politics in Japan.« *Japanese Studies* 32 (1): 1–19, doi: 10.1080/10371397.2012.669730.
- Hester, Jeffrey T. 2008. »Datsu Zainichi-ron: An Emerging Discourse on Belonging among Ethnic Koreans in Japan.« V *Multiculturalism in the New Japan. Crossing the Boundaries Within*, uredili N.H.H. Graburn, J. Ertl, in R. K. Tirney, 139–50. New York in Oxford: Berghahn Books.
- Inadsugi, Tadashi. 2002. »Zainichi Kankoku, Chōsenjin no shakai idō« 在日韓国、朝鮮人の社会移動 [Družbeno gibanje rezidenčnih Južnih in Severnih Korejcev]. V *Minzoku kankei ni okeru ketsugō to bunri* 民族関係における結合と分離, uredil Tani Tomio, 559–95. Tokio: Minerva.

- Kajita, Takamichi. 1998. »The Challenge of Incorporating Foreigners in Japan: 'Ethnic Japanese' and 'Sociological Japanese'.« V *Temporary Workers or Future Citizens? Japanese and U.S. Migration Policies*, uredila Myron Weiner in Tadashi Hanami, 120–47. Houndmills, Basingstoke, Hampshire in London: Macmillan Press Ltd.
- Kingston, Jeff. 2012. *Contemporary Japan. History, Politics and Social Change Since the 1980s*. New Jersey: Wiley Blackwell.
- Komai, Hiroshi. 2001. *Foreign Migrants in Contemporary Japan*. Melbourne: Trans Pacific Press.
- Krivic Matjaž. 2004. »Med ksenofobijo in mizoksenijo.« *Mladina* 20, 23. maj. Dostop 20. 2. 2019. <https://www.mladina.si/103380/med-ksenofobijo-in-mizoksenijo/>.
- Lee, Yeounsuk. 1996. [Kokugo] toiu shisō. *Kindai Nihon no gongeninshiki* [国語]という思想。近代日本の言語認識 [Ideja 'državnega jezika'. Prepoznavanje jezika v sodobni Japonski]. Tokio: Kabushikigaisha Iwanami shoten,
- Lie, John. 2001. *Multiethnic Japan*. Cambridge, Massachusetts, London, England: Harvard University Press.
- OECD. 2015. *International Migration Outlook 2015 Edition*. Paris: Sopemi. Dostop 19. 12. 2015. http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/social-issues-migration-health/international-migration-outlook-2015_migr_outlook-2015-en#page220.
- Oguma, Eiji. 2002. *The Origin of the Myth of Ethnic Homogeneity: The Genealogy of 'Japanese' Self-images*. Melbourne: Trans Pacific Press.
- Qi, Jie in Zhang Sheng Ping. 2008. »The Issue of Diversity and Multiculturalism in Japan.« Paper presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association. 24.–29. marec. New York. Dostop 14. 10. 2018. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED507893.pdf>.
- Maher, John C. in Gaynor Macdonald, ur. 1995. »Culture and Diversity in Japan.« V *Diversity in Japanese Culture and Language*. London in New York: Kegan Paul International, 3–23.
- McCormack, Gavan. 1996. »Introduction.« V *Multicultural Japan: Paleolithic to Postmodern*, uredili Denoon Donald idr., 1–15. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mie, Ayako. 2016. »Japan to Take in 150 Syrians as Exchange Students after Criticism of Harsh Refugee Policy.« *The Japan Times*, 20. maj. Dostop 20. 8. 2016. <http://www.japantimes.co.jp/news/2016/05/20/national/japan-take-150-syrians-exchange-students-criticism-harsh-refugee-policy/#.V6Sul-Qkrcc>.
- Milly, Deborah J. 2014. *New Policies for New Residents. Immigrants, Advocacy,*

- and Governance in Japan and Beyond*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Nakamura, Jiro. 2010. »Impacts of International Labor Market in Japan.« *Japan Labour Review* 7 (3): 68–85.
- Nakano, Hideichiro. 1995. »The Sociology of Ethnocentrism in Japan.« V *Diversity in Japanese Culture and Language*, uredila John C. Maher in Gaynor Macdonald, 49–72. London in New York: Kegan Paul International.
- Reubens, Edwin P. 1981. »Low-Level Work in Japan Without Foreign Workers.« *International Migration Review* 15 (4): 749–57.
- Rochel, Johan. 2018. »Protecting Japan from Immigrants? An Ethical Challenge to Security-based Justification in Immigration Policy.« *Contemporary Japan* 30 (2): 164–88. doi: 10.1080/18692729.2018.1478938.
- Ryang, Sonia, ur. 2005. »Introduction: Resident Koreans in Japan.« V *Koreans in Japan. Critical Voices from the Margin*, 1–12. London in New York: Routledge Curzon.
- Shimada, Haruo. 1994. »Japan's 'Guest Workers'.« *Issues and Public Policies*, translated by Roger Northridge, Tokyo: University of Tokyo Press
- Sugimoto, Yoshio. 1997. *An Introduction to Japanese Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tsuda, Takeyuki. 2003. *Strangers in the Ethnic Homeland, Japanese Brazilian Return Migration in Transnational Perspective*. New York: Columbia University Press.
- Visočnik, Nataša. 2013. »Self- and Other-representations of the Korean Minority in Japan.« *Dve domovini/Two Homelands* 37: 113–22.
- . 2016. »Nova multikulturalna Japonska?: primer korejske manjšine v Kyotu.« *Glasnik SED* 56 (3/4): 63–74. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-AJ3KAHC5>.
- Vogt, Gabriele. 2007. »Closed Doors, Open Doors, Doors Wide Shut? Migration Politics in Japan.« *Japan Aktuell* 5: 3–30.
- . 2013. »When the Leading Goose Gets Lost: Japan's Demographic Change and the Non-Reform of its Migration Policy.« *Asian Studies* 49 (2): 14–44.
- . 2018. *Population Aging and International Health-Caregiver Migration to Japan*. Springer. doi: 10.1007/978-3-319-68012-5.
- Vogt, Gabriele in Ruth Achenbach. 2012. »International Labor Migration to Japan: Current Models and Future Outlook.« *ASIEN* 124 (julij): 8–26
- Weiner, Michael, ur. 2009 (1997). »'Self' and 'Other' in Imperial Japan.« V *Japan's Minorities. The Illusion of Homogeneity*, 1–20. New York: Routledge.